

Valutová politika ve státě Československém.¹⁾

Otakar Vláščilík.

Jedním z nejpálčivějších problémů, jež bude československému státu řešiti, jest úprava valuty, hospodařením rakouských vlád úplně rozvrácené, neboť od zdárného řešení tohoto problému jest z velké části závislý náš budoucí hospodářský vývoj.

Pozorujeme-li pohyb kursů rakouských devis a valut na nejdůležitějších cizích trzích, resp. pohyb cizích devis a valut na peněžním trhu vídeňském, v době od vypuknutí války až do konce prosince 1918, vidíme následující změny:

	před válkou	před průměrim	koncem listo- padu 1918	koncem pro- since 1918
Curych	105.—	46·50	30·50	30
Amsterdam	50·12	21·75	15·45	15
Berlín	85·06	58·80	54·20	54
Vídeň	198·38	475·50	558·50	642
		devisa holandská		
	117·56	169·65	185·85	186
		devisa berlínská		
	95·22	230·50	269·50	322
		devisa švýcarská		

Z přiložené tabulky vidíme, že kursy korunové devisy případně valuty po rozpadnutí rak.-uherské monarchie na cizích peněžních trzích značně poklesly, naproti tomu pak že kursy devis na vídeňském peněžním trhu velmi stoupily.

Pokles korunové devisy a valuty na cizích peněžních trzích způsoben byl jednak značnou nabídkou bankovek, jichž dostalo se značné množství do ciziny, jednak vzrůstající nedůvěrou cizích kapitalistů v další hospodářský a politický vývoj států vzniklých na troskách monarchie rakousko-uherské, z nichž některé, jako stát německo-rakouský, maďarský a částečně i polský se nalézají ve velmi nepříznivých finančních poměrech. Příčiny svrchu uvedené stávaly sice již dříve, rakouská vláda se však snažila paralysovat je i za cenu velikých obětí, hlavně uzavíráním valutových půjček v cizině, obmezením dovozu a vývozem určitých druhů zboží i na úkor domácí spotřeby, a docílila těmito opatřeními, že znehodnocení naší valuty na cizích trzích nenabylo takových rozměrů jako ve vnitrozemí. Po zániku říše nebylo ovšem nikoho, kdo by se o valutu staral, pročež tato i v cizině dále poklesla.

Zdražování devis na vídeňském peněžním trhu, které jest ještě mnohem intensivnější, jest způsobeno jednak jejich malou

¹⁾ Pokud uvádím teoretické poznatky, přidržuji se peněžní teorie Dra. Engliše.

nabídkou, poněvadž při obrovském poklesu výroby ve všech směrech nemůžeme téměř žádného zboží vyvážeti, jednak ovšem zvýšenou poptávkou, poněvadž kapitál postrašený vzrůstajícím sociálním hnutím snaží se uprchnouti do neutrální ciziny, doufaje, že tam nalezne příznivější hospodářské podmínky.

Toto postupující znehodnocení korunové měny nemůže nám ovšem býti lhostejno, poněvadž korunová měna jest dosud též měnou československého státu, a jest proto povinností naší vlády, aby v tom směru zjedнала co nejdříve nápravu, neboť další znehodnocení měny musilo by jeviti nepříznivý vliv na utváření cen všech statků v našem státě, poněvadž kupní síla peněžní jednotky jest dána relací $\frac{\text{konsum reální}}{\text{konsum peněžní}}$ čím větší tedy konsum peněžní následkem obrovského množství obíhajících bankovek, tím menší kupní síla peněžní jednotky. Mimo to by byl nesmírně stížen dovoz potřebných surovin, ježto by se tyto velmi zdražily a tím zvyšovaly výrobní náklady tovarů tak, že by náš průmysl nebyl s to konkurovati na světových trzích.

Tážeme se proto, co bylo, případně co jest třeba učiniti, abychom vybředli z těchto hnilobných poměrů, jež nám zůstaly jako povinný podíl z dědictví říše rakousko-uherské.

Předně měli jsme, případně musíme se snažiti, abychom dosáhli ustálení naší peněžní jednotky, což se dá docíliti především tím, že zabráníme dalšímu vydávání bankovek rak.-uherskou bankou na území našeho státu.

Bylo by bývalo vhodným, kdyby stát československý ihned po nabytí samostatnosti byl učinil prohlášení, že bankovky rakousko-uherské banky vydané po 1. XI. 1918 neb některém z následujících dnů nejsou na území našeho státu zákonným platidlem, což bylo tím snazší, že se jednalo o nové typy bankovek od starých snadno rozeznatelné. Tím bychom byli svou měnu aspoň částečně odpoutali od měny ostatních států, vzniklých na území bývalé říše rakousko-uherské. Proti tomu ovšem se vznáší vážná námitka, že se tak státi nemohlo, dokud veškeré území našeho státu není v naší moci, poněvadž bankovky po tomto termínu vydané měly by přístup do území nám přínáležejících, dosud však námi neobsazených, čímž by po skutečné okupaci tohoto území vznikl zmatek. Jsem toho názoru, že nebezpečí nebylo tak veliké, neboť jest otázka, zda-li by se Rakousko-uherská banka byla po takovém kategorickém prohlášení československého státu vůbec odhodlala ku dalšímu vydávání bankovek, kdyby to však na nátlak státu německo-rakouského přece byla učinila, nebylo by zajisté bývalo lze mnoho těchto bankovek na území našeho státu umístiti, poněvadž by většina občanů přijímání těchto bankovek vzhledem ku

hrozící škodě byla odmítla; takovou moc pak na našem území, dosud námi neobsazeném neměl ani stát německo-rakouský, ani maďarský, aby bankovkám těmto funkci zákonných platidel vynutil. I kdyby však větší množství těchto bankovek bylo k nám vniklo, a kdyby tím jejich majitelé po pozdější okupaci byli bývali poškozeni, poněvadž by jich na území našeho státu nebyli mohli použítí ani jako měnidel ani jako zákonných platidel, mám za to, že by prospěch celku byl vyvážil škodu jednotlivců, kteří by vždy ještě byli měli možnost, bankovky tyto směniti na území států, jež je uznaly za zákonná platidla.

Může se ovšem též namítnouti, že stát německo-rakouský a maďarský mohl používati nových bankovek pouze ku platu na území svém, kdežto na území našem že mohl platiti bankovkami starými, takže by bankovková inflace byla vzdor opatření svrchu uvedenému dále vzrůstala. Všimněme si však, jaké důsledky by takové jednání bylo mělo. Oba státy, avšak také soukromníci v nich bydlící, pokud by byli měli platy na území našeho státu, byli by musili vystoupiti na peněžním trhu jako kupci starých bankovek. Tyto bankovky by byly měly větší množství abstraktní upotřebitelnosti než bankovky nové, poněvadž se jich mohlo použítí jako platidla a měnidla také na území našeho státu. Následek poptávky by byl býval, že by bankovky staré co nejdříve byly získaly ažio oproti bankovkám novým, poněvadž jejich majitelé by nebyli bývali ochotni je za nové bankovky pouze vyměniti. Kdyby státy byly ažio zakázaly, byly by jednoduše staré bankovky mizely z oběhu, takže by stát německo-rakouský a maďarský záhy nebyl býval s to dostatečné jich množství si opatřiti. Kdyby však ažio byly platily, byly by inflaci bankovkovou na vlastním území tím více zvětšovaly, což by bylo mělo tak nepříznivé důsledky na hospodářský život na jejich území, že by byly bývaly přinuceny vydávání nových bankovek zastaviti a opatřiti si potřebné peníze způsobem jiným.

Byli bychom tak zabránili zvýšené inflaci bankovek pokud tato plynula z platů státních a částečně i soukromých.

Důvodnější jest námitka, že náš stát potřeboval ihned značnější peněžní prostředky a že právě v době našeho osamostatnění byl hospodářský život ohrožen nedostatkem platidel, tak že bylo nutným a v našem zájmu, aby bankovky ještě dále byly vydávány v určitém množství, z něhož část sloužila československému státu ku úhradě nutných výdajů. Ani tato námitka neobstojí však při bližším zkoumání, neboť nemohlo býti pochybnosti o tom, že národ československý dá vládě potřebné prostředky k dispozici ve formě půjčky a že české banky v přechodné době budou s to, poskytnouti zálohy ze svých pokladničních hotovostí.

Eventuelní potřeba hospodářského života byla pak dostatečně zajištěna Englišovým zákonem o náhradních platidlech, jehož účelem bylo vlastně zřízení surrogátu cedulové banky, abychom se co nejdříve od Vídně emancipovali. Bohužel však zákon proveden nebyl, Rakousko-uherská banka vydává bankovky dále, od 19. 12. 1918 dokonce v titrech po 10.000 K, jak jsme se nedávno dočetli, a bankovková potopa rozvracející náš hospodářský život se ještě šíří. Tvrdím, že svrchu uvedeným opatřením bychom byli aspoň částečně tomuto zvětšení inflace zabránili. Úplná odluka od rakousko-uherské měny provedená odkolkováním bankovek není ovšem dříve možná, dokud nemáme naše území úplně obsazeno. Tolik k minulosti.

Nyní pohledněme na přítomnou situaci, případně na úkoly valutové politiky v nejbližší budoucnosti. V krátké době bude území našeho státu celkem obsazeno, tak že odpadne námitka nejzávažnější svrchu uvedená. Bude proto nutno, aby československý stát co nejdříve provedl označení bankovek na jeho území obíhajících, za kterýmžto účelem musí ovšem na nějakou dobu hranice býti neprodyšně uzavřena. Označení bankovek bude mít za následek, že bankovky obíhající na území ostatních států bývalé říše Rak.-Uherské nebudou moci kupní síly peněžní jednotky u nás více stlačovati. Odporovalo by se zároveň okolkované bankovky vyměnití za státovky československého státu, abychom naši nastávající cedulovou banku nezatěžovali tímto balastem, pocházejícím z dřívějších rozvrácených poměrů. Tímto opatřením dosáhli bychom ustálení naší peněžní jednotky, naše měna by se stala samostatnou a naše devisy a valuty by měly samostatný kurs na peněžních trzích.

Ustálení peněžní jednotky ovšem neznamená ještě nápravu měny, nýbrž pouze tolik, že při daných poměrech výrobních a spotřebních nastane ustálení důchodů a tím také cen, čili že se zavede do hospodářských poměrů opětně rovnováha. Teprve po ustálení peněžní jednotky můžeme přistoupiti ku nápravě měny, nebo-li k regulování obsahu peněžní jednotky.

Při tom můžeme postupovati následujícím způsobem:

1. Buď můžeme nechat peněžní jednotku na dosavadní výši a zůstatí při velkých číslech, v nichž nyní žijeme, musíme však těmto číslům přispůsobiti také veškerá zákonná čísla a sice daně, poplatky, platy gažistů, úrazové renty, činže atd.

2. Anebo můžeme povznést peněžní jednotku na původní výši a to opětně:

- a) pozvolna,
 - b) rázem.
- ad 2 a).

Methoda pozvolného zvýšení obsahu peněžní jednotky jest nevhodná, jak bude prokázáno v následujících vývodech:

Při pozvolném zlepšování obsahu peněžní jednotky musili bychom postupovati opačnou methodou než jakou se dalo zhoršování měny. Při zhoršování měny snižoval stát obsah peněžní jednotky tím, že vydával bankovky a tvořil nové důchody. Musili bychom tedy nyní omezovati důchody a tím zmenšovati počet státovek.

Obecná hodnota směnná peněžní jednotky jest dána poměrem mezi konsumem reálním a konsumem peněžním. Tuto maximu stanovil ve své peněžní theorii Dr. Engliš a prokázal ji též mathematicky, tak že se můžeme bezpečně o ni opírat. Za účelem zlepšení peněžní jednotky musili bychom v prvé řadě stupňovati co nejvíce výrobu všech statků na území našeho státu, na druhé straně pak snížití důchody, zvláště ovšem ty, jež ve válce silně naduřely, tedy důchody válečných zbohatlíků všeho druhu. Toho by se dalo dosáhnouti úplnou a bezohlednou expropriací válečných zisků eventuelně i progressivní dávkou z majetku, rozvrženou na více let, která by postupně klesala. Prostředků takto nabytých by ovšem stát musil použítí ku částečnému splacení svého státovkového dluhu, čímž by též oběh státovek byl zajisté citelně zmenšen.

Těmito opatřeními daly by se podstatně snížití důchody a tím by se také docílilo značného zlepšení obsahu peněžní jednotky.

Tento způsob má však závažné vady. Hlavní požadavek, který klademe na každou měnu, jest stálost peněžní jednotky, která má za následek též stálost cen a umožňuje tím výrobní kalkulaci. Při způsobu syrchu uvedeném by se však obsah peněžní jednotky stále měnil, a poněvadž by proces ten při velikém znehodnocení naší měny musil trvatí delší dobu, zavládla by v poměrech výrobních nejistota, jež by způsobila tlumení výroby. Neboť postupné zvyšování obsahu peněžní jednotky by musilo míti v zápětí postupné snižování cen a tu by výrobce při nákupu surovin nevěděl, zda-li tovary v době dohotovení budou míti ještě tu cenu, aby jeho výrobní náklady byly kryty a aby mu zůstal ještě nějaký podnikatelský zisk. Následkem toho zavládla by ve výrobních kruzích reserva a dosáhli bychom místo zvýšení výroby pravého opaku.

Ale také poměr mezi dlužníkem a věřitelem by byl posunut v neprospěch dlužníka, neboť dlužník by při úrokování případně splacení kapitálu musil poskytovatí věřiteli hodnotně vždy více, čímž by ovšem stát jako největší dlužník byl také nejvíce poškozen. Také daňové břímě stávalo by se stále tíživějším, což by mělo nepříznivý vliv na podnikání všeho dru-

hu, poněvadž by při klesajících cenách statků daně zvyšovaly jejich výrobní náklad.

Dělnictvo pohlíží sice na tuto metodu nápravy měny velmi sympaticky, poněvadž se domnívá, že při pozvolném zvyšování obsahu peněžní jednotky udrží si vysoké mzdy a tím zlepši svou životní míru; ale tento názor je klamný, neboť následkem omezení výroby poklesla by též poptávka po pracovních sílách, nastala by nezaměstnanost a dělnictvo by se neubránilo snížení mezd.

Dle svrchu uvedeného je patrné, že pozvolné zlepšování valuty mělo by za následek těžké poškození hospodářského života a nemůže proto tato metoda pro nás přijít v úvahu.

Zbývají nám proto pouze následující způsoby:

ad 1.) Ponechati peněžní jednotku co do obsahu v té výši, jak se samočinně ustálila, přizpůsobiti však k tomu veškerá zákonná čísla. Toto přizpůsobení by se ovšem musilo státi pouze potud, pokud znehodnocení měny jest způsobeno zvýšením důchodů, nikoliv však snížením výroby. Kdyby na příklad měna byla znehodnocena na jednu šestinu tím, že by stouply důchody třikrát a výroba by klesla na polovinu, směli bychom zákonná čísla pouze ztrojnásobiti.

Důchod určitého individua značí vlastně jeho určitý podíl na celkové výrobě. Když tedy výroba klesne na polovici, má každý nárok pouze na poloviční kvantum výroby dříve naň připadající. Kdybychom však zvýšili zákonná čísla šestkrát, poskytli bychom na příklad gažistům možnost přivlastniti si z celkové výroby dvakrát větší množství, než které jim přísluší na základě stávajících poměrů, čímž by ostatní vrstvy byly poškozeny.

Po provedeném zvýšení zákonných čísel by ceny a důchody odpovídaly obsahu peněžní jednotky, takže by vrstvy znehodnocením měny poškozené opět mohly dosáhnouti své bývalé životní míry.

Nespravedlivé majetkové přesuny, jež však již byly zlikvidovány, nemohly by býti již odčiněny.

Náprava měny provedená tímto způsobem by nebyla žádným neštěstím, jest ale psychologickou otázkou, zdali by stát vůči veřejnosti prosadil několikanásobné zvýšení zákonných čísel, zvláště daní. Jest málo pravděpodobno, že by se to podařilo.

ad 2 b.) Pak ovšem nezbývá nic jiného, než provésti nápravu měny povznesením peněžní jednotky na původní výši. To se stane devaluací, kteroužto rozumíme zákon, jímž se platnost peněžní jednotky redukuje dle toho, v jakém poměru klesla její kupní síla oproti normálnímu stavu. Má-li na příklad papírová peněžní jednotka kupní sílu rovnající se pouze jedné

pětině původní peněžní jednotky, provede se redukce v poměru 1 : 5, t. j. za pět znehodnocených peněžních jednotek obdržíme jednu peněžní jednotku novou. Tím se redukuje veškeré platy a důchody peněžní na jednu pětinu.

Ježto pak obsah peněžní jednotky se rovná K_1 , zvýší se při zmenšení jmenovatele na pětinu obsah peněžní jednotky na pětinasobnou výši, což znamená, že ceny klesnou rovněž na pětinu.

Pokud se týče zjištění redukce, musíme stanoviti devaluační poměr za předpokladu, že výroba zůstala na původní výši, neboť pokud znehodnocení měny jest zaviněno zmenšenou výrobou, není třeba žádného násilného opatření, ježto v dohledné době zvýšením výrohy tato příčina znehodnocení odpadne.

Budeme tedy při stanovení devaluačního poměru přihlížeti pouze k znehodnocení měny, pokud je zaviněno zvýšenými důchody. Není třeba, abychom přesně ono znehodnocení zjistili, stačí úplně, když tak učiníme přibližně, neboť úprava relace ku cizím měnám se stane beztoho po přechodu ku měně zlaté.

Devaluace musela by postihnouti veškeré otevřené účty a nemohl by se činiti žádný rozdíl mezi otevřenými účty vzniklými před znehodnocením a těmi, které vznikly teprve během znehodnocení měny, poněvadž při nynějších složitých poměrech peněžních takové rozlišení by bylo neproveditelné. Jest sice pravda, že by devaluační majetkové přesuny znehodnocením způsobené byly fixovány, ale to jest právě důsledek války, že někteří budou majetkově více poškozeni než druzí, právě jako část občanů přišla ve válce o život, resp. o zdraví a druzí nikoliv.

Devaluace není určena k tomu, aby napravila majetkové křivdy vzniklé válkou, nýbrž aby umožnila státu a jeho občanům počítati nový hospodářský život. Stát by ovšem musil při devaluaci stanoviti zákonem, že veškerá zákonná čísla, jež nemohla býti během znehodnocení zvýšena, musí býti placena v plném obnosu v nové měně.

Devaluace neznamená žádné nové poškození, nýbrž pouze uvědomění škody, poněvadž současným snížením cen a důchodů kupní síla nově peněžní jednotky rovná se kupní síle dvou, případně více starých peněžních jednotek. Obě měny by ovšem nějaký čas musily platiti vedle sebe a byly by u veřejných pokladen v stanoveném zákonném poměru směnitelné, při čemž by věřitelům mohlo býti ponecháno na vůli, přejí-li si vyplacení svých pohledávek v měně staré či nové. Tímto opatřením bychom mohli přejíti opět k nízkým číslům při současném ustálení peněžní jednotky.

Devaluaci by ovšem byly poškozeny některé ústavy, jako na příklad úrazové pojišťovny, pensijní ústavy atd., jež by musily platit renty v nové měně plným obnosem, jejichž pohledávky by však byly redukovány devaluací, čímž by ústavy staly se insolventními. V těchto případech by stát musil ústavy sanovati, k čemuž by si prostředky opatřil dávkou z majetku, obzvláště v přírostu majetku za války. Tento přírůstek majetku bude ovšem možno zjistiti přesně teprve po devaluaci.

Přechod ku měně zlaté můžeme provésti stejně, ponecháme-li peněžní jednotku na výši, jak se samočinně ustálila, neb povzneseme-li ji na původní výši, jakmile jen budeme s to opatřiti si potřebný zlatý poklad.

V prvním případě bylo by kovovou jednotkou měny ono množství zlata, jež jest kupitelno za papírovou peněžní jednotku v době jejího ustálení, v druhém případě by kovovou jednotkou měny byly kovová jednotka původní platná před znehodnocením.

Snahou česko-slovenského státu zajisté bude přejíti opět ku měně zlaté a to nejen z důvodů mezinárodních směn, nýbrž i proto, že měna kovová poskytuje největší záruky pro stálost peněžní jednotky. Stabilita peněžní jednotky závisí totiž u měny kovové na stálosti směnné relace peněžního kovu k ostatním statkům, která dle zkušenosti jest poměrně největší.

Pro nápravu měny není však opatření zlatého kovu nezbytným, pro nás toho času není ani možným. Přes to však můžeme nápravu měny provésti svrchu uvedeným způsobem a můžeme tak ozdraviti náš vnitrostátní hospodářský život. Zlatá měna má ovšem důležitost při mezinárodních směnách, poněvadž jí dosáhneme teprve pevné relace vůči měnám ostatních hospodářsky silných států, s nimiž se budeme stýkati. Čilost našich hospodářských styků s cizinou nebude však záležeti na tom, zda-li budeme míti hned měnu zlatou čili nic, nýbrž pouze na tom, vyrobíme-li dosti statků pro vývoz a sice takové kvality a s takovým nákladem, abychom v cizině s nimi mohli konkurovati.

Doufejme, že naše vláda rozřeší problém úpravy valuty způsobem, který nám umožní, abychom se opět vrátili do spřádáných hospodářských poměrů.

Účinek demobilisace na kupní a dodávkové smlouvy.

Otto Jelínek.

Na počátku války stály soudy před otázkou: Jaký vliv má vypuknutí války na plnění smluv? Nejv. soud vydal řadu rozhodnutí, jichž přehled vydal r. 1916 Fuchs »Einfluss des Krie-